

„KINO WOLNOŚĆ WYŚWIETLA FILM PRODUKCJI SOWIECKIEJ...” – FUNKCJE DOLNOŚLĄSKICH AFISZY FILMOWYCH Z LAT 1946–1948 W ŚWIELE MATERIAŁÓW ZACHOWANYCH W BUWR

ANETA FIRLEJ-BUZON

Uniwersytet Wrocławski
University of Wrocław
aneta.firlej-buzon@uwr.edu.pl
ORCID 0000-0003-3572-0529

Wstęp

W bogatej, liczącej ponad trzy tysiące trzysta druków ulotnych i okolicznościowych, Kolekcji śląsko-łużyckiej przechowywanej w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego (BUWr) zachowane są unikatowe afisze filmowe publikowane na Dolnym Śląsku w latach 1946–1948. Były one kolportowane, przeznaczone do publicznej prezentacji oraz wykorzystywane w tzw. okresie pionierskim na potrzeby otwieranych w regionie kin lub kinoteatrów. Opracowana dotychczas część tego zbioru liczy łącznie 215 afiszy filmowych. Materiały te są cennym zasobem oryginalnych źródeł przydatnych do studiów nad dziejami dolnośląskiej kinematografii, upowszechniania sztuki filmowej oraz działalności kin w dwunastu dolnośląskich miejscowościach: Wrocławiu, Legnicy, Międzylesiu, Spokojnej Górze (Mirsku), Świebodzicach, Ząbkowicach Śląskich, Bardzie, Bystrzycy Kłodzkiej, Wałbrzychu, Jeleniej Górze, Szklarskiej Porębie oraz Złotorii. Unikatowy zbiór może być również wykorzystany do badania funkcji pełniaonych przez afisze filmowe w szczególnym czasie przymusowych pojałtańskich przesiedleń, ekspatriacji oraz akcji osiedleńczej. Afisze filmowe edytowane po zakończeniu II wojny światowej pełniły tradycyjne funkcje informacyjne, prezentowały harmonogram seansów oraz reklamowały wyświetlane filmy. Liczba afiszy i zawarte w ich treści daty seansów wskazują, że były to materiały publikowane cyklicznie we wszystkich miejscowościach

Dolnego Śląska, w których funkcjonowały kina. Te miały być instytucjami zapewniającymi dostęp do kultury demokratycznej i otwartej dla szerokich mas. Forma afiszy oraz ich szata graficzna ujawniają podejmowane przez wydawców starania o zachowanie jakości i staranności edytorskiej, a także wizualnej atrakcyjności pomimo bardzo skromnych powojennych możliwości. Treść oryginalnych afiszy filmowych dowodzi, że wykorzystywano je m.in. do uzasadniania oraz racjonalizowania sytuacji politycznej i społecznej w powojennej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. Ziemi Odzyskanych lub Ziemi Zachodnich.

Dolny Śląsk zasiedlany był w latach 1945–1949 przez Polaków przymusowo wysiedlanych z anektowanych przez Związek Radziecki byłych województw wschodnich II Rzeczypospolitej. Wśród osiedleńców były też ofiary stalinowskich deportacji i łagrów. Dużą część osób migrujących na Ziemię Zachodnie stanowili pozostający bez dachu nad głową mieszkańcy spalonej Warszawy. Na Dolnym Śląsku osiedlali się również Polacy, którzy w wyniku wojny znaleźli się na Zachodzie, w tym byli więźniowie hitlerowskich obozów koncentracyjnych oraz obozów pracy przymusowej funkcjonujących w regionie do końca wojny. Ludzie ci przybywali na terytorium traktowane przez ZSRR jako łup wojenny. Dolny Śląsk był jednocześnie ziemią krzywdzicieli, pełną miejsc, w których dokonywano zbrodni ludobójstwa. Za przykład mogą tu posłużyć m.in. obóz zagłady KL Gross-Rosen oraz ponad sto jego obozów filialnych – arbeitslagrów – działających w miejscowościach Dolnego Śląska. Warto wspomnieć, że m.in. do tych obozów przywożono transporty Polaków po upadku powstania warszawskiego. Zasiedlane ludnością polską terytoria, w myśl nakazu ówczesnych władz, miały być możliwie szybko scalone z resztą Polski we wszystkich wymiarach życia społecznego. Realizacja tego zadania nie była łatwa z racji czynników społeczno-kulturowych, gospodarczych oraz ekonomicznych¹. Jednym z problemów był brak słowa polskiego na Ziemiach Odzyskanych. Afisze filmowe, obwieszczenia oraz ogłoszenia urzędowych władz regionalnych wprowadzały po wojnie słowo polskie na ulice dolnośląskich miejscowości. Druki te były ważnymi elementami szerszych starań określanych jako repolonizacja. Pełniły funkcję łącznika z polską kulturą

¹ Sytuacja społeczna na Ziemiach Zachodnich była przedmiotem troski m.in. Polskiego Towarzystwa Demograficznego z racji unikatowej możliwości badania procesów kształtowania się nowych stosunków ludnościowych po całkowitej wymianie mieszkańców.

i polskim językiem. W regionalnej infosferze znakowały miejsca, w których mogła skupiać się ludność polska, by publicznie czytać treść tych publikacji. Zapowiedzi projekcji filmowych zawierały również informacje na temat polskich instytucji kultury. Co ciekawe, kina pomimo trudnych powojennych warunków uruchamiano szybko. W wielu miejscowościach organizowano je wcześniej niż szkoły. Kina miały spełniać określone funkcje wśród osiedlającej się ludności.

Afisz jako typ druku

Najstarsze definicje pojęcia *afisz* notowane w krajowych informatorach ogólnych pochodzą z początku XIX wieku². Termin *afisz* znany był m.in. Samuelowi B. Lindemu – autorowi pierwszego słownika języka polskiego. Linde określił *afisz* jako „doniesienie, ogłoszenie, rozniesione i rozwieszone po ulicach”³. W tym samym brzmieniu hasło *afisz* zostało ujęte w *Słowniku języka polskiego podług Lindego i innych nowszych źródeł* (t. 1 *wypracowany przez Erazma Rykaczewskiego*)⁴. Warto dodać, że publikacja ta była pierwszym popularnym leksykonem języka polskiego. Z kolei Zygmunt Gloger w *Encyklopedii Staropolskiej Ilustrowanej* wyjaśniał, że *afisz* to „wyraz wzięty z francuskiego *affiche*, dostał się do Polski w w. XVIII, kiedy coraz częściej zaczęli kraj nawiedzać rozmaici koncertanci, aktorzy i hecarze”⁵. Na podstawie afiszy pochodzących z kolekcji historyka sztuki Mathiasa Bersohna (1824–1908), wydanych w latach 1789, 1799 oraz 1822, Gloger odniósł się również do kwestii wartości faktograficznej opisywanego rodzaju druków. Autor hasła wybrał jako ilustracje afisze ze zbioru Bersohna, należące do tzw. akcydensów uprzednich (łac. *accidens* – coś przypadkowego, przygodnego),

² Pojęcia *afisz* nie definiowali autorzy informatorów ogólnych publikowanych w XVII i XVIII w. Brak tego hasła w leksykonie F.S. Jezierskiego pt. *Niektóre wyrazy porządkiem abecadła zebrane i stosownymi do rzeczy uwagami objaśnione*, Warszawa 1791; *Małej encyklopedii polskiej* S. Platara, Poznań 1841; *Encyklopedii Powszechnej* S. Orgelbranda, Warszawa 1859; *Zbiorze Potrzebniejszych Wiadomości Porządkiem Alfabetu Ułożonych* I. Krasickiego, Warszawa 1871.

³ S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1807, t. 1, s. 6.

⁴ E. Rykaczewski, *Słownik języka polskiego podług Lindego i innych nowszych źródeł*, t. 1: *wypracowanym przez E. Rykaczewskiego*, Berlin 1866, s. 3.

⁵ Z. Gloger, hasło: *Afisz*, w: idem, *Encyklopedia Staropolska Ilustrowana*, t. 1, Warszawa 1900, s. 13.

zapowiadających wydarzenia o charakterze politycznym – elekcję Stanisława Augusta na króla Polski, a także kulturalnym – koncerty wokalne i instrumentalne, przedstawienia teatralne, w tym przemówienia do publiczności, benefisy znanych aktorów oraz występy komików. Gloger przytoczył treść wybranych afiszy, ujawniając zawarte w przekazie unikatowe informacje i dane. Hasło *afisz* zawierało też informacje na temat formy tego rodzaju druków oraz zdobień stosowanych przez wydawców. Gloger zacytował również definicję afisza pochodzącą z *Dykcjonarzyka Teatralnego z dodatkiem pieśni z najnowszych oper dawanych na Teatrze Narodowym Warszawskim* Ludwika A. Dmuszewskiego oraz Alojzego F. Żółkowskiego. Słownik ten wydany został w 1808 roku w Poznaniu. Autorzy opracowania zanotowali, że afisz to:

Karta drukowana, donosząca, jaka będzie sztuka na teatrze, przybija się po ulicach; powszechnie jest drukowany czarno, ale kiedy jest nowa sztuka, wtedy daje mu się rumieniec. Aktorowie zaś na swoje benefisa, aby tempredziej zwrócić oko przechodzącego czytelnika, dają im kolory różnego gatunku. Afisz, kiedy wychodzi na rzecz antreprzyzy, prawie zawsze jest niegrzeczny i prostak, donosi co będzie i nic więcej; kiedy zaś benefis zwiastuje, nie masz grzeczniejsia większego, cały w komplementach i uniżonościach⁶.

W świetle definicji współczesnej, pochodzącej z opublikowanej w 2017 roku *Encyklopedii książki, afisz* to:

(łac. *affixum* – „przyczepione do czegoś”, „umocowane”) jednostronny druk akcydensowy przeznaczony do zawieszenia w miejscach publicznych, pełniący funkcję informacyjną, także urzędową, propagandową, czasem reklamową, stanowiący zapowiedź widowiska [...]. Głównym celem afisza jest stworzenie przekazu informacji dostępnej szerokiemu kręgowi odbiorców. Tekst może mieć formę ogłoszenia, odezwy, obwieszczenia, a uwagę przyciągać zróżnicowanym stopniem pisma, jego krojem, ewentualnie kolorem papieru, czasem drobnymi elementami graficznymi⁷.

⁶ L.A. Dmuszewski, A.F. Żółkowski, hasło *Affisz*, w: eidem, *Dykcjonarzyk Teatralny z Dodatkiem Pieśni z najnowszych Oper dawanych na Teatrze Narodowym Warszawskim*, Poznań 1808, s. 9.

⁷ Hasło *Afisz*, w: *Encyklopedia książki*, red. A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat, t. 1, Wrocław 2017, s. 145–146.

Przytoczone definicje podkreślają praktyczną, utylitarną funkcję afiszy. Druki te, zapowiadając i uprzedzając różnego rodzaju wydarzenia, informują o nich oraz zapraszają potencjalnych uczestników do udziału w zapowiadanych imprezach. Afisze należą do środków masowego przekazu wykorzystywanych do rozgłaszania, podawania do publicznej wiadomości komunikatów na temat organizowanych wydarzeń, uroczystości, spotkań, obchodów, pokazów i in. Adresatami tych druków są piesi przemierzający ulice – „afisz zwraca się do wszystkich przechodniów”⁸. W świetle słów Zbigniewa Raszewskiego: „odmianę afisza stanowi plakat, mniej elokwentny, za to ilustrowany, chętnie kupowany przez kolekcjonerów, co różni go od właściwego afisza. (Ten jest z reguły niesprzedawny)”⁹. Raszewski uznał, że afisze są drukami towarzyszącymi widzom, plakaty zaś z racji kolekcjonerskich walorów stanowią przejaw luksusu. Od kilku stuleci eksponowanie afiszy odbywa się w miejscach publicznych na ulicach, na słupach ogłoszeniowych¹⁰, tablicach, w specjalnych gablotach, witrynach lub przy wejściu do określonych instytucji, takich jak teatry, galerie, sale koncertowe, kina, obiekty sportowe¹¹.

Afisze od kilkuset lat są obecne w krajobrazie medialnym europejskich miast. Uwagę przechodniów zwracają forma oraz treść afiszy utrwalane w druku za pomocą specyficznych środków stylistycznych, głównie wyrazowych i składniowych, oraz zabiegów typograficznych. Efektem powinien

⁸ Z. Raszewski, *Warszawski afisz dzienny: Teatr Narodowy i jego kontynuacje (1765–1915)*, „Pamiętnik Teatralny”, 1987, z. 4, s. 492.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Pierwszy słup ogłoszeniowy został ustawiony przy Münzstraße w Berlinie-Mitte 15.04.1855 r. przez niemieckiego drukarza Ernsta Litfaßa, któremu władze miejskie dały monopol na ustawianie tego rodzaju konstrukcji, by zapobiegać oblepianiu ogłoszeniami elewacji budynków. Do końca 1855 r. ustawiono w Berlinie ponad 100 słupów ogłoszeniowych. Podobny wynalazek znany jest we Francji jako *colonne Morris* – od nazwiska Gabriela Morrisa, wydawcy i drukarza. Morris od 1868 r. koncesjonował reklamy przyklejane do słupów ogłoszeniowych własnej konstrukcji. Od 1900 r. kolumny Morrisa były budowane przez La Société Fermière des Colonnes Morris – stowarzyszenie specjalizujące się w promowaniu działalności kulturalnej. Od r. 1986 konstrukcje Morrisa są własnością międzynarodowej korporacji JCDecaux SA; za: *The Morris Column: an Historical and mythical advertising support*, <https://www.jcdecaux.com/blog/morris-column-historical-and-mythical-advertising-support> (dostęp 1.04.2023).

¹¹ Kwestię definicji afisza rozstrzygnęła B. Krasińska w artykule *Afisz a plakat – problemy definicji. Wstęp do badań*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2016, XIV, s. 213.

być tekst przyciągający wzrok, intrygujący, krótki komunikat zawierający szczegóły charakterystyczne dla zaproszenia, które stanowi „pierwszą funkcję każdego afisza”¹². Autorzy afiszy informują o wydarzeniu, jego organizatorze, miejscu, czasie, zaproszonych gościach i zapowiadanych atrakcjach. Afisze pochodzące z lat 1946–1948 zachowane w kolekcji BUWr mają spójną stylistykę typograficzną. Charakteryzuje je specyficzny osiowy układ tekstu, przypominający stronę tytułową książki. Dzięki temu prezentowana treść jest maksymalnie czytelna. Niektóre fragmenty, np. tytuły filmów, w większości zachowanych druków eksponowano zróżnicowanymi stopniami czcionki. Wyróżnienia stosowane w afiszach odzwierciedlały hierarchię podawanych informacji, pogrupowanych logicznie w sposób sprzyjający ich lekturze oraz zapamiętaniu szczegółów. W przeszłości zdarzało się, że rozklejaniu afiszy zapowiadających przedstawienia teatralne towarzyszyły działania aktywujące nie tylko wzrok czytelników tych publikacji, ale również słuch. Praktykę tzw. obębniania, znaną z dawniejszych urzędowych działań komunikacyjnych, stosowali m.in. bracia z kolegium jezuitów w Starych Szkotach, którym w roku 1618 władze Gdańska zabroniły „rozwieszania w mieście afiszów i bicia w bęben, którymi to sposobami zawiadamiali oni mieszkańców o mającym się odbyć w kolegium spektaklu”¹³. Publiczna prezentacja afiszy zapewniała dotarcie do możliwie szerokiego grona odbiorców zainteresowanych udziałem w reklamowanych wydarzeniach. Afisze filmowe eksponowano w miejscach uczęszczanych i ruchliwych, tak by mogło się z nimi zapoznać jak najwięcej osób i by „ktokolwiek przeczyta tekst, [...] czuł się zaproszony”¹⁴.

Już w XIX wieku doceniono wartość źródłową historycznych kolekcji afiszy przechowywanych np. w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Bibliotece Baworowskich i Czartoryskich czy Muzeum Czapskich. W treści tych druków poszukiwano danych do badań nad historią teatru, dziejami kultury muzycznej, życiem politycznym, sportem czy studiami biograficznymi. Źródła te wykorzystywali w swojej pracy naukowej m.in. Karol J. Estreicher, Maurycy Karasowski, Wojciech Bogusławski,

¹² Z. Raszewski, op. cit., s. 492.

¹³ P. Kąkol, *Wokół gdańskiego afisza teatralnego z XVIII wieku*, w: *Napis. Seria VI. 2000. Tom poświęcony literaturze okolicznościowej i użytkowej*, red. J. Maciejewski, Warszawa 2000, s. 19.

¹⁴ Z. Raszewski, op. cit., s. 492.

Ludwik Bernacki, Zdzisław Jachimecki oraz Franciszek Pajęczkowski. Spośród afiszy zachowanych w polskich bibliotekach naukowych, archiwach i muzeach najintensywniej dotychczas badane były druki dotyczące historii teatru. Dolnośląskie afisze filmowe drukowane w latach 1946–1948 nie budziły dotąd szczególnego zainteresowania badaczy. Dużo większym zaciekawieniem uczonych cieszyły się plakaty filmowe. Niestety plakatów filmowych nie znaleziono w Kolekcji śląsko-łużyckiej BUWr wśród druków z analizowanego czasu.

Kinematografia na Dolnym Śląsku po 1945 roku

Po II wojnie światowej na Dolnym Śląsku formowano od podstaw polską kinematografię oraz wykorzystywano ją zgodnie z duchem nowego ustroju. Organizowanie kinematografii na Ziemiach Zachodnich i Północnych leżało w gestii Resortu Informacji i Propagandy zorganizowanego na podstawie *Dekretu PKWN z dnia 7 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy*¹⁵. Wydział Filmowy, jeden spośród siedmiu wydziałów w strukturze tej instytucji, odpowiedzialny był m.in. za produkcję filmową oraz kinematografię. Na jego czele stanął Aleksander Ford, pełniący jednocześnie funkcję szefa Wytwórni Filmowej Wojska Polskiego¹⁶. Zakładanie i prowadzenie teatrów świetlnych oraz publiczne wyświetlanie filmów zgodnie z art. 3.5 *Dekretu z dnia 13 listopada 1945 roku o utworzeniu Przedsiębiorstwa Państwowego „Film Polski”* leżało w gestii tej instytucji podlegającej Ministerstwu Informacji i Propagandy. Kina mogły być uruchamiane i prowadzone również przez związki samorządu terytorialnego, organizacje polityczne, związki zawodowe, instytucje społeczne i kulturalno-oświatowe pod warunkiem otrzymania koncesji od Ministra Informacji i Propagandy. W świetle ówczesnych przepisów film miał być wykorzystywany m.in. „jako środek informacji, wychowania społecznego oraz upowszechniania oświaty

¹⁵ *Dekret PKWN z dnia 7 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy* (Dz.U 1944 nr 4 poz. 20).

¹⁶ Warto wspomnieć, że fotograficzną i filmową dokumentację organizowania się władz Wrocławia prowadzili reporterzy i fotoreporterzy Henryk Makarewicz, Marian Apostolski i Adam Drozdowski związani z Czołówką Filmową Wojska Polskiego, powstałą w 1943 r. przy I Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki. Przybyli oni do Wrocławia w kwietniu 1945 roku z grupą rekonesansową zorganizowaną w Krakowie przez pierwszego prezydenta Wrocławia Bolesława Drobnera.

i kultury”¹⁷. W okresie ogłaszania kolejnych aktów prawnych oraz powoływania terenowych organów wykonawczych – urzędów i oddziałów Ministerstwa Informacji i Propagandy – sytuacja zachodniej granicy Polski oraz przynależność polityczna Ziem Odzyskanych były wciąż niepewne. Pomimo tego prowadzono akcję osiedleńczą na terytorium, które w pierwszym po zakończeniu II wojny światowej podziale administracyjnym określono jako Okręg Dolny Śląsk (II).

Historia powojennej kinematografii na Dolnym Śląsku rozpoczęła się 5 maja 1945 roku w legnickim kinie „Polonia” ulokowanym w budynku dawnej rewii¹⁸. We Wrocławiu tego dnia trwał jeszcze radziecki ostrzał artyleryjski, kapitulację Festung Breslau podpisano 6 maja 1945 roku, 9 maja zaś odbyło się formalne przejście miasta przez polskie władze od komendatury wojennej Armii Czerwonej¹⁹. Z powodu skali zniszczeń stolicy Dolnego Śląska przez pewien czas Legnica – wówczas Lignica – stanowiła miejsce, w którym lokowano część urzędów, m.in. biuro Stanisława Piaskowskiego – pierwszego Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Dolny Śląsk (II), Państwowy Urząd Repatriacyjny, jak również załączki organizacji oraz partii politycznych. W Legnicy uruchomiono też pierwszą na Dolnym Śląsku drukarnię Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”. Nie dziwi zatem fakt, że inauguracyjna projekcja filmowa odbyła się właśnie w tym mieście, prawdopodobnie dla zamkniętego grona widzów i – jak można założyć – bez uprzednich zapowiedzi. W kolekcji unikatowych druków ulotnych i okolicznościowych, tworzonej w BUWr od lipca 1945 roku dzięki decyzji prof. Antoniego Knota, pierwszego dyrektora podnoszonej z gruzów ksiąźnicy uniwersyteckiej, nie zachował się żaden materialny ślad po tym wydarzeniu²⁰. Najstarsze chronologicznie druki ulotne dokumentujące organizowanie od podstaw życia społecznego na Dolnym Śląsku edytowano od połowy czerwca 1945 roku, kiedy uruchomiono podniesione z gruzów oficyny wydawnicze, np. drukarnię Zarządu Miejskiego miasta Wrocławia. Z powodu poważnego niedostatku papieru uruchamiane

¹⁷ Art. 3. (2) 1. *Dekretu z dnia 13 listopada 1945 roku o utworzeniu Przedsiębiorstwa Państwowego „Film Polski”* (Dz.U. nr 55 poz. 307).

¹⁸ A. Dębski, *Kina na Dolnym Śląsku: rekonesans historyczny*, „Images” 2019, nr 35, s. 130.

¹⁹ K. Kuligowski, *W ruinach*, w:w: *Trudne dni. Wrocław 1945 r. we wspomnieniach pionierów*, t. 1, red. M. Markowski, Wrocław 1960, s. 137–138.

²⁰ Kolekcja powstała dzięki inicjatywie prof. Antoniego Knota. Osobą odpowiedzialną za gromadzenie druków ulotnych była pracownica biblioteki Zofia Gostomska-Zarzycka.

wydawnictwa skupiały się początkowo na publikowaniu druków urzędowych, np. ostrzeżeń dotyczących akcji rozminowywania miasta, ogłoszeń lub obwieszczeń na temat otwierania przedsiębiorstw użyteczności publicznej, takich jak zakłady gazownicze, wodociągi czy elektrownie. Pierwsze wrocławskie kino „Warszawa” zainaugurowało swoją działalność 16 czerwca 1945 roku przy ul. Świdnickiej 16. Warto odnotować, że od końca sierpnia 1945 roku, w czasie akcji osiedleńczej prowadzonej w pośpiechu i chaotycznie, informacje o wyświetlanych seansach filmowych ogłaszano w prasie. W pierwszym numerze regionalnego „Pioniera. Dziennika Dolno-Śląskiego” z 27 sierpnia 1945 roku, w tekście podpisanym przez Wiesława D. [Wiesław Domański – przyp. A.F.B.] pt. *W Lignicy mamy kino. Na pierwszy ogień: „Kutuzow”*, zawiadamiano czytelników o otwarciu kina „Bałtyk”. Uruchomienie placówki było okazją do wyświetlenia radzieckiego filmu z roku 1943 w reżyserii Władimira Pietrowa, według scenariusza Władimira Sołowjowa. „Pionier. Dziennik Dolno-Śląski” uznał film za dokumentalno-historyczny, dodając omówienie następującej treści:

film czyni wrażenie dodatnie nie tylko ze względu na swoją wartość artystyczną – należy specjalnie podkreślić wspaniałe operowanie masą statystów, pomysłowymi światłocieniami, jak i subtelnym udźwiękowieniem – ale także dydaktyczną. W tym sensie, że historia odwrotu wojsk Kutuzowa przed naporem armii Napoleona jest niejako prototypem odwrotu Armii Czerwonej w latach 1941–42. Mądrość następnie prostego żołnierza, Zasadnikowa [Siemiona Żestiannikowa – przyp. A.F.B.], jego chłopski rozum, uczy wodza, jak ma w niejednym wypadku postąpić. Po drugie film przypomina postawę wielkiego marszałka Rosji, którego pamięć specjalnymi więzami złączyła się z Dolnym Śląskiem²¹.

Najwcześniejsze teksty publikowane w „Pionierze. Dzienniku Dolno-Śląskim” wskazują, że uruchamianiu kin zawsze towarzyszyły projekcje filmów radzieckich wyświetlanych nie w oryginalnej, ale polskiej wersji językowej. W Jeleniej Górze, gdzie kina otwarto 2 i 3 września 1945 roku, „aby polskiemu widzowi pokazać bohaterские dzieje dziewczyny radzieckiej”, prezentowano dramat wojenny z 1944 roku pt. *Zoja* w reżyserii Leo Arnsztama

²¹ *W Lignicy mamy kino. Na pierwszy ogień: „Kutuzow”*, „Pionier. Dziennik Dolno-Śląski” 27.08.1945, nr 1, s. 4.

do scenariusza Arnsztama i Borisa Czirkowa oraz dokumentalną kronikę wojenną Ilii Kopalina i Leonida Warłamowa *Pogrom Niemców pod Moskwą* z 1942 roku²². Dziennik informował też, że w niektórych miejscowościach, np. w Złotorii, uruchomienie kina wymagało remontu budynku oraz naprawy maszyn²³.

Zachowane w Kolekcji śląsko-łużyckiej afisze filmowe z lat 1946–1948 dokumentują działalność dwudziestu kin w dwunastu miejscowościach Dolnego Śląska:

- we Wrocławiu były to: „Warszawa”, „Wyzwolenie”, „Pionier”, „Śląsk”, „Polonia”, „Scala”, „Tęcza”, „Fama” i „Odra”; łącznie 132 afisze ze zbioru BUWr zapowiadały seanse filmów we Wrocławiu,
- w Legnicy – „Bałtyk” i „Polonia”, gdzie odbywały się projekcje organizowane przez Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, promowane jako Teatr Świetlny TPPR; 34 afisze zapowiadały seanse filmowe w Legnicy,
- w Międzyzlesiu – „Krakus”; 20 afiszy zapowiadało seanse filmów w Międzyzlesiu,
- w Spokojnej Górze (Mirsku) – „Świt”; 13 afiszy zapowiadało seanse filmów w Spokojnej Górze,
- w Świebodzicach – „Wolność” i „Kino Dom Polskiego Żołnierza”; 13 afiszy zapowiadało seanse filmów w Świebodzicach,
- w Ząbkowicach Śląskich – „Piaś”, kino w domu kultury; 4 afisze zapowiadały seanse filmowe w Ząbkowicach Śląskich,
- w Bardzie (Bardzie Śląskim) – „Bałtyk”,
- w Wałbrzychu – „Polonia”,
- w Bystrzycy Kłodzkiej – „Warszawianka”,
- w Jeleniej Górze – „Lot”,
- w Szklarskiej Porębie – „Teatr-Kino Żołnierza WOP”,
- w Złotorii – kino w domu kultury.

Spśród 215 afiszy z Kolekcji śląsko-łużyckiej BUWr 133 druki pochodzą z 1946 roku, 14 z 1947 roku, 68 z 1948 roku. Niestety, w opracowanym zbiorze nie znaleziono żadnego afisza pochodzącego z roku 1945. Można zaryzykować stwierdzenie, że publikacja taka istnieje w badanym zasobie, lecz nie

²² *Kina w Jeleniej Górze już czynne*, „Pionier. Dziennik Dolno-Śląski” 2–3.09.1945, nr 7, s. 4.

²³ *Złotoria (sic!) będzie miała kino*, ibidem.

Il. 1. Afisz kina „Wolność” ze Świebodzic zapowiadający projekcję filmu *Mściciele ludowi*

została do dzisiaj odnaleziona m.in. z powodu przyjętego po wojnie oraz kontynuowanego później sposobu grupowego przechowywania tego rodzaju materiałów. Od początku były one gromadzone w wielkoformatowych tekach zbiorczo, indeksowane na podstawie nazwy miejscowości oraz roku zapowiadanego wydarzenia. Zatem odnalezienie afisza filmowego z roku 1945 wymaga dalszych poszukiwań. W zasobie opracowanych druków z lat 1947–1948 jest 38 dokumentów zawierających repertuar wrocławskich kin. Zestawienia tytułów filmów drukowane były co sześć dni, przede wszystkim przez Drukarnię Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” we Wrocławiu, według jednej konwencji – na różowym arkuszu w formacie A1 – 86 × 61 cm. Informacje o miejscach projekcji filmów oraz tytułach wyświetlanych obrazów przedstawiano w tabeli. Afisze pochodzące z innych miejscowości publikowały lokalne oficyny, np. Drukarnia Państwowa w Międzyzlesiu, Drukarnia Państwowa w Świebodzicach, Drukarnia Państwowa nr 1 w Mirsku, Drukarnia Państwowa w Szklarskiej Porębie czy Państwowe Wrocławskie Zakłady Graficzne. Okręg Południe. Oddział (Wałbrzych). Najczęściej wykorzystywanym formatem badanego zbioru afiszy był rozmiar A1, ale produkowano również afisze o wymiarach: 30 × 43, 30,5 × 43,5, 32 × 43,5, 35,5 × 50, 43,5 × 61 oraz 61 × 43 cm. Dla krótkich tytułów filmów wybierano zazwyczaj pionową orientację karty afisza, do tytułów dłuższych stosowano orientację poziomą.

Funkcje afiszy filmowych z Kolekcji śląsko-łużyckiej BUWr

Afisze filmowe edytowane na Dolnym Śląsku w latach 1946–1948 spełniały tradycyjne funkcje użytkowe przypisywane opisywanemu rodzajowi druków. Ich funkcja informacyjna obejmowała następujące dane: nazwę kina, jego adres oraz – w przypadku najstarszych opracowanych publikacji z Kolekcji śląsko-łużyckiej BUWr – informację o dojeździe, tytuły wyświetlanych filmów, często nazwę kraju ich produkcji, a sporadycznie nazwiska kompozytorów muzyki filmowej. W afiszach określano rodzaj filmu, godziny seansów i warunki uczestnictwa w pokazie (np. umieszczano informacje dotyczące cen biletów, w tym przysługujących zniżek). Podawano wiek widzów, od którego pozwalano oglądać filmy (np. 7, 14 lat), oraz powiadamiano o zasadach wejścia do sali kinowej po rozpoczęciu seansu (np. tylko podczas przerwy po wyświetleniu kroniki). Informowano też o godzinach otwarcia kas biletowych (np. na godzinę przed seansem). Ciekawe są zawarte w treści afiszy dodatkowe informacje charakterystyczne dla powojennej rzeczywistości Dolnego Śląska, jak np. ta dotycząca zorganizowanych w marcu 1946 roku przez Komisję Porozumiewawczą Organizacji Młodzieżowych na Dolnym Śląsku bezpłatnych seansów dla młodzieży w wieku od 14 do 26 lat albo wiadomość, że sala kinowa jest ogrzewana²⁴.

Najstarszy spośród dotychczas opracowanych druków z Kolekcji śląsko-łużyckiej opublikowany został 16 lutego 1946 roku na potrzeby pierwszego kina uruchomionego we Wrocławiu. Treść afisza wydanego w formacie A1 stanowiło zaproszenie do obejrzenia filmu *Pojedynek*. Plakat zapowiadał też nadprogram – *Polską Kronikę Filmową*. Seanse anonsowane z jedenastodniowym wyprzedzeniem miały odbywać się od 28 lutego, dwa razy dziennie w dni powszednie, o godz. 16.00 oraz 18.00; w niedziele i święta film wyświetlano o godz. 14.00, 16.00 oraz 18.00. Autorzy afisza informowali również, iż ceny biletów wynosiły 10, 20 i 30 zł, a sala w kinie „Warszawa” była ogrzana. Potencjalnych widzów *Pojedyнку* powiadomiono, że do kina mieszczącego się przy ul. Świdnickiej 16 dojechać można tramwajem nr 2. Najstarsze z zachowanych powojennych afiszy kinowych spełniały dodatkową funkcję – stały się przewodnikami wskazującymi drogę w topografii zasiedlanych miast.

²⁴ Afisz informacyjny Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych na Dolnym Śląsku z 23 marca 1946 r. ws. bezpłatnych seansów dla młodzieży, Drukarnia Wiedzy nr 2 Wrocław, ze zbiorów BUWr.

Podawały także dawne oraz nowe nazwy ulic, np. w przypadku publikacji z 1946 roku odnotowano, że adres wrocławskiego kina „Warszawa” to ul. Świdnicka 16 (dawna Fredry). Można przyjąć, że opisywane druki spełniały też funkcje społeczne, integracyjne, łączyły przybywających i sprzyjały nawiązywaniu kontaktów wśród osiedlającej się polskiej ludności, początkowo stanowiącej mniejszość w Okręgu Dolny Śląsk (II). Od roku 1948 afisze były widowym dowodem i narzędziem intensyfikującej się ideologizacji, m.in. obecnego w krajobrazie miast kultu jednostki przejawiającego się w nazwach ulic. Dobrym przykładem będą tu afisze edytowane na potrzeby kina Pionier we Wrocławiu. W drukach publikowanych do końca listopada 1948 roku kino to mieściło się przy ul. Stalina 71, od grudnia zaś przy ul. Marszałka Stalina 71.

Afisze filmowe mogły również spełniać funkcje związane z procesem alfabetyzacji, zwłaszcza wśród najmłodszych czytelników, miłośników kina, którzy w okresie wojny i okupacji nie chodzili do szkoły, lub osób będących analfabetami oraz półanalfabetami.

Film zapowiedziany na najstarszym afiszu z zasobów BUWr był prezentowany na Dolnym Śląsku w czerwcu 1946 roku w kinie „Polonia” w Legnicy oraz kinie „Świt” w Spokojnej Górze (Mirsku)²⁵. Również na afiszu przedstawiającym repertuar kin wrocławskich z grudnia 1948 roku informowano o kolejnych seansach tego radzieckiego filmu nakręconego w roku 1945. Tym razem projekcje odbywały się w kinie „Polonia”, widzów informowano, że film dozwolony jest od lat 7.

Il. 2. Afisz wrocławskiego kina „Warszawa” z 1946 roku

²⁵ Afisz Kino „Świt” w Spokojnej Górze (Mirsk) – Program: *Pojedynek*, film produkcji radzieckiej, seanse w dniach 8–10 czerwca 1946 roku; Drukarnia Państwowa Nr 1 (Mirsk), afisz Teatr Świetlny Tow. Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Kino „Polonia” – wtorek, dnia 18 czerwca o godz. 19-tej, czwartek, dnia 20 czerwca o godz. 15, 17 i 19-tej, piątek, dnia 21 czerwca o godz. 19-tej wyświetla film pt. *Pojedynek*, Drukarnia „Czytelnik”, Legnica; druki z zasobów Kolekcji śląsko-łużyckiej Biblioteki UW.

W analizowanym okresie najczęściej zapowiadano projekcje filmów produkcji sowieckiej – aż 120 razy – lub radzieckiej – 7 razy. 34 afisze zawiadamiające o seansach filmów sowieckich/radzieckich opublikował legnicki oddział TPPR. Zgodnie ze statutowym obowiązkiem TPPR miało popularyzować wśród Polaków wiedzę o ZSRR. Afisze edytowane przez stowarzyszenie były wykorzystywane do szerzenia i utrwalania w pejzażu komunikacyjnym pożądaných pojęć i terminów zawartych m.in. w tytułach filmów. Pośrednio promowane były określone postawy społeczne, obowiązująca narracja historyczna, np. o przebiegu II wojny światowej, wyzwoleniu Polski, utrzymaniu pojałtańskiego porządku czy przekonaniu o potędze Armii Radzieckiej. Druki filmowe wykorzystywano intensywnie do popularyzowania kinematografii radzieckiej w myśl ówczesnych tekstów propagandowych, np. wydanej w 1946 roku broszury TPPR pt. *Jak zorganizować koło Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*:

my Polacy, musimy wreszcie zrozumieć, że dzisiejsza Rosja zarówno gospodarczo, jak i kulturalnie nie jest półbarbarzyńską Rosją z czasów caratu, lecz krajem powstającym na ruinach caratu, gdzie z nieprzebranych bogactw naturalnych młoda demokracja sowiecka z rozmachem tworzy gigantyczne dzieło swoistej cywilizacji, która pod wieloma względami przewyższyła już dorobek Zachodu²⁶.

Na terenie Dolnego Śląska to w Legnicy najwcześniej, bo już w lipcu 1945 roku, zorganizowano TPPR. Mieścił się tam sztab Północnej Grupy Wojsk Armii Czerwonej, następnie Radzieckiej²⁷. Organizacja ta wykorzystywała m.in. afisze filmowe do promocji swojej działalności. Wiosną 1946 roku uroczyście otwarto legnicki Teatr Świetlny TPPR, w którym wyświetlano filmy radzieckie, zarówno przedwojenne, takie jak *Cyrk* (reż. Grigorij Aleksandrow, 1936) czy *My z Kronsztadtu* (reż. Jefim Dzigan, 1936), jak i produkowane w okresie II wojny światowej, np. *Świniarka i pastuch* (reż. Iwan Pyrjew, 1941), *Antoni Iwanowicz gniewa się* (reż. Aleksandr Iwanowski, 1941), *Czekaj na mnie* (reż. Borys Iwanow, Aleksandr Stolper, 1943), *Skrzydlaty dorożkarz* (reż. Herbert Rappaport, 1943), *Ona broni Ojczyzny* (reż. Fryderyk Ermler, 1943), *Kutuzow*.

²⁶ *Jak zorganizować Koło Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, Warszawa 1946, s. 6.

²⁷ K. Jaworska, *Organizacja życia polskiego w Legnicy po zakończeniu II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2016, nr 19, s. 66.

Odwrót Wojsk Napoleońskich spod Moskwy (reż. Władimir Pietrow, 1944), *Zoja* (reż. Leo Arnsztam, 1944), *O szóstej godzinie po wojnie* (reż. Iwan Pyrjew, 1944), *Berlin!* (reż. Julij Rajzman, 1945), *Pojedynek* (reż. Władimir Legoshin, 1945) oraz *Najazd* (reż. Abram Room, Oleg Żakow, 1945). Teatr Świetlny TPPR oferował widzom również filmy amerykańskie, np. *Pieśń o Rosji* (reż. Gregory Ratoff, Laslo Benedek, 1944), *Myszkę Miki, Edisona* (reż. Clarence Brown, 1940) czy *Nieustraszony dywizjon lotniczy* (reż. Louis Seiler, Lothar Mendes, 1941). Wśród afiszy filmowych zapowiadających seanse w Teatrze Świetlnym TPPR zachował się druk informujący o obrazie pt. *Tęcza* (reż. Mark Donski, 1944) nakręconym na podstawie powieści Wandy Wasilewskiej pod tym samym tytułem. Afisze spełniały funkcje ideologiczne, propagowały określone treści i przybliżały odbiorcom kulturę radziecką, zaznajamiały polskich widzów z kinematografią ZSRR oraz upowszechniały ją na Dolnym Śląsku.

Co ciekawe, filmy amerykańskie, w tym animowane, anonsowano pięćdziesiąt dwa razy, czeskosłowackie – trzydzieści jeden, francuskie – dwadzieścia osiem, brytyjskie lub angielskie – dwadzieścia sześć, szwedzkie – dwanaście¹², a film żydowski – raz (*Droga Młodych / jid. Mir kumen on*, reż. Aleksander Ford, 1936). Publiczności dolnośląskiej przedstawiano przedwojenne filmy produkcji krajowej. Były to *Wacusz* (reż. Michał Warszyński, 1935) i *Strachy* (reż. Eugeniusz Cękański, 1938). Jeden z afiszy legnickiego oddziału TPPR zapowiadał w maju 1946 roku projekcję filmu polsko-radzieckiego pt. *Zygmunt Kołosowski* (reż. Boris Dmochowski, Sigizmund Navrotsky, 1946)²⁸. Wyświetlano też filmy dokumentalne, np. relacjonujące proces w Norymberdze lub krótkometrażowe, trwające do 20–30 minut, np. filmy o zniszczeniu i odbudowie stolicy.

Pomimo narastającego w Polsce stalinizmu repertuary kin wrocławskich wskazują, że w dozwolonym zakresie starano się utrzymywać związki kulturowe z Zachodem. Afisze filmowe były więc dowodami na to, że pomimo żelaznej kurtyny i powojennego podziału Europy utrzymywano w Polsce łączność z kinematografią pochodzącą z oficjalnie wrogiego obozu i wyświetlano filmy amerykańskie, brytyjskie, francuskie czy szwedzkie. Co ciekawe, w analizowanym okresie produkcji pochodzących z krajów kapitalistycznych

²⁸ Afisz z 1946 r. Teatr Świetlny Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej Kino „Polonia” – sobota 4 maja, godz. 17 i 19, niedziela 5, godz. 15, 17 i 19 i poniedziałek 6, godz. 19 film z życia podziemnego Polski w okresie okupacji pt. *Zygmunt Kołosowski*, Drukarnia „Czytelnik” Legnica, druki z zasobów Kolekcji śląsko-łużyckiej Biblioteki UW.

Il. 3. Zawiadomienie o otwarciu Teatru Świetlnego w Legnicy

było więcej niż filmów produkowanych w innych niż ZSRR państwach bloku wschodniego.

Afisze publikowane na Dolnym Śląsku spełniały również tradycyjną funkcję reklamową. W celu przyciągnięcia uwagi odbiorców stosowano głównie zabiegi typograficzne i edytorskie. Były to przede wszystkim wyróżnienia tekstowe, np. inicjały w tytułach filmów, majuskuły, kapitaliki, różne kroje lub proporcje pisma, pogrubienia, kursywa czy podkreślenia. Stosowano kolorowe karty afisza, rzadziej kolorowe czcionki, niekiedy dodawano ramki okalające zaproszenie. Wykorzystywane metody typograficzne nie zakłócały czytelności przekazu. W warstwie tekstu reklamowa funkcja afiszy była realizowana lakonicznie, według powtarzalnego schematu ograniczonego do hasłowych stwierdzeń: *przepiękny film*, *wspaniały*, *rewelacyjny film*, *wysoko interesujący film*. Niekiedy autorzy afiszy starali się przy okazji promocji wyświetlanych obrazów określić ich rodzaj, np. film dokumentalny, fabularny, animowany, lub gatunek, np. *wielki film historyczny produkcji radzieckiej p.t. Kuzow*, *wspaniały film muzyczny p.t. Za siedmioma górami* (1944), *wspaniały film lotniczy p.t. Szalony lotnik* (reż. Michaił Kałatazow, 1941), *atrakcyjny film szpiegowski p.t. Pojedynek* (Władimir Legoshin, 1945), *wspaniały, rewelacyjny film szpiegowski p.t. Sekretarz rejkomu* (reż. Iwan Pyrjew, 1942) czy *wzruszająca epopea przyjaźni i bohaterstwa p.t. Dwaj żołnierze* (reż. Leonid Lukow, 1943). W treści 38 druków zapowiadano wyświetlenie *Polskiej Kroniki Filmowej*, co też ujmowano np. w repertuarach filmowych. Filmy reklamowano, informując, że projekcja danego obrazu odbywa się *na ogólne żądanie*.

Il. 4. Repertuar wrocławskich kin od 27 września do 3 października 1948 roku

Il. 5. Afiusz komediodramatu muzycznego pt. *Aktorka*

Komunikat taki zamieszczono w treści afisza wrocławskiego kina „Warszawa”, w którym od 24 czerwca do 1 lipca 1946 roku prezentowano komediodramat muzyczny *Aktorka*, osnuty na motywach z operetek Imre Kalmana i Jacques’a Offenbacha²⁹. Jako nadprogram zapowiedziano wówczas relację filmową z 17. Mistrzostw Bokserskich Polski.

Podsumowanie

Należące do bogatej grupy druków okolicznościowych afisze filmowe publikowane na Dolnym Śląsku w latach 1946–1948 pełniły funkcje użytkowe, informacyjne i reklamowe w zakresie organizującej się w regionie kinematografii. Początkowo były jednymi z nielicznych nośników słowa polskiego w miejscowościach, w których nakazem administracyjnym z 25 sierpnia 1945 roku nałożono na przybywających osiedleńców obowiązek usuwania

²⁹ Afisz z 1946 roku wydany przez drukarnię nr 2 „Wiedza” (Wrocław), druk z zasobów Kolekcji śląsko-łużyckiej Biblioteki UWR.

wszelkich śladów niemieczyny. Afisze filmowe z lat 1946–1948 miały przede wszystkim służyć polskim widzom, którzy po tragicznych latach wojny, okupacji, przymusowych przesiedleń i tułaczki musieli w nowych warunkach budować życie społeczne. Afisze wykorzystywano zarówno do szerzenia kultury filmowej, jak i do propagowania nowego ustroju oraz popularyzowania dorobku kinematografii radzieckiej. Niewątpliwie jednak zbiór afiszy filmowych zachowany w zasobach Kolekcji śląsko-łużyckiej BUWr stanowi dowód, że w życiu ludzi zasiedlających Dolny Śląsk kino odgrywało ważną rolę. Obecnie druki te pełnią jeszcze jedną funkcję – stanowią interesujące źródła w badaniach nad kulturą Ziemi Odzyskanych.

Bibliografia

- Dekret PKWN z dnia 7 września 1944 r. o zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy* (Dz.U 1944 nr 4 poz. 20).
- Dekret z dnia 13 listopada 1945 roku o utworzeniu Przedsiębiorstwa Państwowego „Film Polski”* (Dz.U. nr 55 poz. 307).
- Dębski Andrzej, *Kina na Dolnym Śląsku: rekonesans historyczny*, „Images” 2019, nr 35.
- Dmuszewski Ludwik, Żółkowski Alojzy, *Dykcyonaryk Teatralny z Dodatkiem Pieśni z najnowszych Oper dwanych na Teatrze Narodowym Warszawskim*, Dekker i Kompania, Poznań 1808.
- Gloger Zygmunt, *Encyklopedia Staropolska Ilustrowana*, P. Laskauer i S-ka, Warszawa 1900.
- Jak zorganizować Koło Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, TPPR, Warszawa 1946.
- Jaworska Kazimiera, *Organizacja życia polskiego w Legnicy po zakończeniu II wojny światowej*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2016, nr 19.
- Kąkol Piotr, *Wokół gdańskiego afisza teatralnego z XVIII wieku*, w: *Napis. Seria VI. 2000. Tom poświęcony literaturze okolicznościowej i użytkowej*, red. J. Maciejewski, Wydawnictwo IBL PAN, Warszawa 2000.
- Krasińska Barbara, *Afisz a plakat – problemy definicji. Wstęp do badań*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2016, nr XIV.
- Kuligowski Kazimierz, *W ruinach*, w: *Trudne dni. Wrocław 1945 r. we wspomnieniach pionierów*, t. 1, red. M. Markowski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1960.
- Linde Samuel Bogumił, *Słownik języka polskiego*, Drukarnia XX. Pijarów, Warszawa 1807.
- „Pionier. Dziennik Dolno-Śląski” 1945, nr 1, nr 7.
- Raszewski Zbigniew, *Warszawski afisz dzienny: Teatr Narodowy i jego kontynuacje (1765–1915)*, „Pamiętnik Teatralny” 1987, z. 4.
- Rykaczewski Erazm, *Słownik języka polskiego podług Lindego i innych nowszych źródeł*, t. 1: *wypracowany przez E. Rykaczewskiego*, Księgarnia B. Behra, Berlin 1866.
- Żbikowska-Migoń Anna, Skalska-Zlat Marta (red.), *Encyklopedia książki*, Wydawnictwo UW, Wrocław 2017.

Źródła internetowe

The Morris Column: an Historical and mythical advertising support, <https://www.jcdecaux.com/blog/morris-column-historical-and-mythical-advertising-support> (dostęp 1.04.2024).

Źródła ilustracji

Il. 1-5. Kolekcja śląsko-łużycka Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego. Druki nie mają sygnatur. Skany wykonane zostały przez autorkę artykułu.

'Wolność (Freedom) Cinema Screens a Film of Soviet Production...' – Functions of Lower Silesian Film Posters from 1946–1948 in the Light of Materials Preserved in Wrocław University Library

The article places the film posters dating from 1946–1948 in the center of attention. Posters belong to ephemeral prints performing specific utilitarian, informational, advertising functions. Original postwar film posters preserved in the Wrocław University Library make it possible to analyze other functions performed by these prints during the period of settlement in the so-called Recovered Territories. The text present the definition of the poster and discusses its features, structure and functions performed by Lower Silesian posters during the analyzed period.

Keywords: postwar film placard, Recovered Territories

Słowa kluczowe: powojenny plakat filmowy, Ziemie Odzyskane

Data przesłania tekstu: 24.04.2023

Data zakończenia procesu recenzyjnego: 10.04.2024

Data przyjęcia tekstu do publikacji: 9.05.2024